

BRONIUS KRIVICKAS: „KAD BE GALO JAUSTUM GLOBĄ ŠVELNIAŲ...“

Žemininkų karta, Vilniaus universiteto studentai, šatrijiečiai (Vytautas Mačernis, Bronius Krivickas, Mamertas Indriliūnas, Kazys Bradūnas ir kt.), brendo karo audroje. Tas laikas juos išaugino, užgrūdino, lemingai apibrėžė jaunystę ir pasirinkimus.

Broniaus Krivicko raštai (parengė Virginijus Gasiliūnas) pasirodė skaičiuojant 50-ąjį rudenį nuo rezistencijos pradžios. B. Krivickas į Šiaurės Lietuvos miškus išėjo 1944 m. vėlyvą rudenį, žuvo lygiai po aštuonerių metų – 1952¹, teturėdamas 33-ejus. Jo poezija (rašyta miške) atskleidžia naujosios kartos pasaulėjautos brandą, žmogiškųjų ir poetinių ieškojimų trajektoriją.

Į ketvirtojo dešimtmečio pabaigą Antanas Vaičiulaitis pastebėjo, kad aktyvaus modernizmo banga (eklektiškas žmogus, katastrofizmo idėjos) ima slūgti, grįžtama prie stiprios gamtos ir stipraus žmogaus². Kultūros raidoje įžiūrėtina tokia logika: katastrofizmo nuojautos, antroposofijos idėjos, laiko sąvokos psichologinimas ugdo egzistencinę filosofiją. Karo metų jaunosios kartos kūrėjams ji tampa nepaprastai svarbi. Didžiulį įspūdį daro Juozo Girniaus, Antano Maceinos, Prano Mantvydo straipsniai. Juose pristatomi pagrindiniai egzistencinės filosofijos autoriai ir idėjos: Sørenso Kierkegaardo (Sioreno Kierkegoro) asmeninio apsisprendimo postulatą, Martino Heideggerio (Martino Haidegerio) gyvenimo mirties akivaizdoje apmąstymai, Karlo Jasperso (Karlo Jasperso) ribinių situacijų, kančios ir kovos neišvengiamybės aiškinimas. Šios pozicijos tampa atspara žmogui chaotiškame laike, – moko pavienį asmenį atsakomybės už savo gyvenimą, augina stiprybės grūdą. Juozas Girnius primygtinai akcentuoja, jog egzistencialistams rūpi ne abstraktus žmogus, o kiekvieno paties būtis, „niekieno nepakeičiama egzistencija“³. Laisvas žmogus su jam būdingu sąmoningumu ir atsakomybe atskiriamas nuo minios. Sąmoningam žmogui svarbu suvokti savo egzistenciją ir ją autentiškai išgyventi. P. Mantvydas šiuo požiūriu pristato Fiodoro Dostojevskio romane *Broliai Karamazovai* pateiktą interpretaciją apie Didįjį Inkvizitorių: Kristus, atpirkdamas žmogų, paliko jam pareigą laisvai apsispręsti. Žmogus nėra išvadotas iš savo gyvenimo problematikos, iš pasirinkimo, tragizmo, kančios. Ar ne dėl to F. Dostojevskio Didysis Inkvizitorius priekaištauja Kristui?⁴

Kančia, vienatvė – pagrindinės sąvokos, kurias savo mąstymams taiko ir jaunieji rašytojai. Egzistencinių idėjų fermentacija vyksta katalikiškos pasaulėžiūros lauke. Straipsnyje „Maironio *Pavasario balsai* ir Miškinio *Varnos prie plento*“ B. Krivickas gretina Maironio ir Antano Miškinio lyriką asmenybės, laisvės ir Dievo aspektu. Žmogaus būtis matuojama galutiniais matais. Kančią kaip pirmąjį būties principą B. Krivickas įžiūri ir Jono Aisčio lyrikoje. Apie kančią – tarsi trokšdamas ją patirti – itin daug rašo Mamertas Indriliūnas. Kančia tampa būties ir būties mąstymo principu. Anot J. Girniaus, „Kančia yra ne kas kita, kaip sąmoningas laisvos žmogiškos būtybės savosios baigtinybės pergyvenimas“⁵. V. Mačernis „Vizijose“ ir „Sonetuose“ išryškina subjektui svarbias ribines situacijas, vienatvės savivoką, būties kančią, apsisprendimus.

Egzistencializmo lauke lietuvių filosofai ir jaunieji poetai naujai pažvelgia į mirtį, kuri yra vienas svarbiausių žmogaus gyvenimo klausimų. Suvokimas, jog esi šiame pasaulyje vienintelis toks ir vienkartinis, teikia žmogui ir išdidumo, ir kentėjimo. Nuo daug ko galima išsisukti, atlikti melagingai, iš dalies, arba neatlikti, bet niekas kitas už tave nenumirs. Tad mirtis suvokiama kaip neatskiriama

¹ Gasiliūnas V. Laikų griūtys // *Broniaus Krivicko raštai*. – V.: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 1999. – P. 23. Poeziją cituojant nurodomas tik puslapis.

² Vaičiulaitis A. *Knygos ir žmonės*. – V.: Vaga, 1992. – P. 20–21.

³ Girnius J. Egzistencialinė filosofija ir ateities filosofavimo rūpesčiai // *Židinys*. – 1939. – Nr. 5–6. – P. 648.

⁴ Mantvydas P. Legenda apie Didįjį Inkvizitorių // *Židinys*. – 1939. – Nr. 11. – P. 489–494.

⁵ Girnius J. Žmogiškoji kančios prasmė // *Židinys*. – 1940. – Nr. 2. – P. 163.

gyvenimo dalis. Egzistencinė filosofija moko ne bėgti nuo mirties, o išgyventi jos buvimą, idant pajustum tikrąją asmenišką egzistenciją, susitelktum savyje pačiame⁶.

Egzistencinės filosofijos idėjos karo metais siejamos su herojiška žmogaus laikysena. Kai kurie lietuvių filosofų tekstai sudaro įspūdį, jog remiamasi *Mein Kampf** idėjomis (daromos aliuzijos į priklausymą totalinei valstybei); tačiau iš tiesų kalbėjimo esmė kita – bandoma suformuluoti pozicijas, kaip atsilaikyti asmeniui ir mažai tautai. Šią potekstę jaunoji karta gerai suprato, iš jos formavosi rezistencinio judėjimo dvasinis branduolys.

1944 m. rudenį pasirinkusiems partizano kelią bendriausia būties formulė (gyvenimas mirties akivaizdoje) pasirodo išgrynintu pavidalu – kiekviena diena išgyvenama mirties, išniekinimo, kraujo akivaizdoj. Kasdienė akistata su mirtimi ir iš to kylanti būties laikinumo pajauta – psichologinė partizano situacija, kurios neįmanoma apeiti, – reikia joje išbūti, ją įsisąmoninti. B. Krivicko lyrikoje ji suvokiama ir apmąstoma egzistenciškai. Iš šios savivokos kilusi visa B. Krivicko poezija. Šios savivokos grynuoliais galėtų būti eilėraščiai „Nes laikas baigias man“, „Mano dienos nebūtin pasvirę“.

Akistatai su mirtimi apmąstyti pasitelkiamas senas tradicijas literatūroje turintis juodo paukščio vaizdinys. Juodo varno folklorinį ir romantikų (Edgaras Poe (Edgaras Po)) literatūros topą, plačiai vartotą XX a. pradžios Vakarų modernistų F. Nietzsche (F. Nyčė), rusų simbolistų, tapybine vizija paverčia M. K. Čiurlionis. Jo paveiksiai („Šaulys“ ir kiti) – tamsaus paukščio siluetas, grėsmingai temdantis saulę, kaip juodas šešėlis sklendžiantis viršum pasaulio šviesos, vaiko pienuos – jaunajai kartai tampa filosofinės minties pagrindu: V. Mačernio „Vizijose“ svetimų kraštų paukščio sparnai uždengia saulės langą, užtemdydami šviesų kūdikystės pasaulį; B. Krivicko „Šaulio tragedijoje“ paukštis kaip Nebūtis nuolat sklendžia viršum žmogaus. Poetas akcentuoja atkaklią paukščio Nebūties žvilgsnių, dviejų jėgų nebylią kovą. Šaulys ir paukštis Nebūtis žvelgia vienas į kitą akis į akį; paukštis Nebūtis žvelgia į šaulį kerštingomis akimis, o šaulys į jį – atkakliai ir drąsiai. Šiuo meniniu vaizdu B. Krivickas vizualizuoja M. Heideggerio išplėtotą idėją apie gyvenimą mirties akivaizdoje.

B. Krivicko poezija grindžiama rikišku gyvenimo supratimu: nebūtis yra ne tik priešstata gyvybei, o greičiau atvirkščiai – žmogaus gyvenimas pats savyje brandina mirtį. Ši mintis išsakoma F. Nietzsche'ės poetikos principais: poetizuojamas gyvenimas ir poetizuojama mirtis. Programinėje esė „Giesmės žaismui, grožiui, laisvei ir nakčiai“ potekste sakoma, kad kiekviename grožyje slypi mirties nuojauta, o mirtis savo ruožtu turi kilnaus grožio: „jis eina per žiemos apsnigtą girią. Randa paukštį nušautą. Ir sniege tris kraujo lašus, jis sustoja, nes ant nušauto paukščio krūtinės kaip tūkstantis mažų vaivorykščių žaidžia saulė visomis spalvomis, nes trys kraujo lašai yra kaip trys maži ir raudoni žiedeliai baltame sniege“ (P. 61). Eilėraštyje „Žiema“ sidabrinis sniego spindesys, tylą yra pasakiškas šalto grožio, mirties pasaulis:

*Žiema yra žiauri. Ir josios šaltas grožis,
Po stingdančiąja saule nuostabiai spindįs,
Žėruoja deimantais ir pasakiškom rožėm
Tenai, kur viešpatauja speigas ir mirtis.*

Gyvenimo grožis ir kilnumas baigtinybės akivaizdoje akivaizdžiausiai išskleisti eilėraštyje „Mano dienos nebūtin pasvirę“. Karališku puošnumu spinduliuoja rudens gamta, keliaujanti į mirtį (mirę lapai žėri brangiojo metalo aukso spalva). Ribos tarp gyvybės ir mirties pajutimas gamtoje, gamtos grožis svaigina kalbančiojo sielą likimo nuojautomis:

*Gera grožiu rudenio man svaigti
Vario soduos ir šiluos liūdnuos,
Kai aš žiedo nuritanti skiuos,
Bemąstydamas apie didžią baigtį.*

⁶ Girnius J. Egzistencialinė filosofija... – P. 655–656.

* *Mein Kampf* – vok. Mano kova – A. Hitlerio parašyta autobiografinė knyga. (Red.)

Panaši laikysena formuluojama eilėraštyje „Rudenio lygumose“. Kalbantysis vizijoje stebi atkeliaujančius vieną po kito metų laikus. Kiekvienas jų, net žinodamas, kad ateina trumpam, išdidžiai ir ramiai atlieka skirtąją užduotį. Ruduo, lygumų karalius, puošia gamtą didžiulei šventei, nors žino, kad jo laikas greitai pasibaigs (paskui ir purpuras, ir auksas kris purvan). Bet jis žino ir tai kad, atėjus laikui, jis vėl sugrįš. Metų laikų amžina eisena gildo subjekto širdį žinojimu, kad žmogaus dienos nesisuka šiuo pasikartojimų ratu. Artimumo ir giminytės ieškoma laikysenos aspektu. Išdidus prieš likimą – tai ne tik karališko rudens, bet ir žmogaus laikysena. Panašumo ir antitezės ryšiais susieti rimuotieji žodžiai (likimą – žaidimą) atskleidžia giliuosius pasaulėjautos sluoksnius. Žmogus, išdidus neviltyje, puošia paskutinius gyvenimo mirksnius.

*Nes man Ruduo yra kaip tikras brolis,
Nes laukiam mes likimo to paties
Ir lapų auksu, putinų karoliais
Papuošime dienas, netekusias vilties.*

*– – – Tos dienos slenka priešmirtinės, gražios,
Be vėjo plaukia raganų plaukai.
Ir, žvelgdamas aplink, degu ekstazėj,
Kaip dega saulėj gelstantys miškai.*

Siekiami apsvaigti gyvenimu, svaigintis ribos jausmu ir išverti šį laikinumą iki galo („vien trokštu rudeni svaigintis, / Nevaisingais jo žiedais dabintis / Ir vienatvėj laukt piktos žiemos“). Gyvenimas ekstazėje ir rudens spalvų degimas – tai gražus ir trumpas mirksnis. Juo trumpesnis, juo spalvingesnis, juo daugiau jame susikaupę būties pajautų. Išėjimo nuojauta, tokia svarbi jaunųjų pasaulėjautoje, turi likiminių sutapčių. Šis B. Krivicko eilėraštis rašytas tą dieną, kai jo bičiulis Mamertas Indriliūnas žuvo (1945 m. vasario 21 d.) ir buvo numestas mažo miestelio aikštėje.

Jaunieji poetai – Vinco Mykolaičio-Putino studentai ir literatūriniai mokiniai. Savistabos dvasia, kalbėjimas apie sielą, širdies troškimus, maištą ir susitaikymą, skausmingas žiūrėjimas į save ir pasaulį, riboto savęs ir beribės visatos priešstata, savo menkumo ir didybės pajauta – Putino lyrikos paradigma. Iš Putino perimamas ir poetinio pasaulio kosmiškumas, vaizdinija (erdvi ir žvaigždėta naktis). B. Krivicko lyrikoje galima jausti visas šias Putino pasaulėjautos atramas. Ypač ryški meditacija naktyje, noras išsiveržti už ribos, nuolatinės pastangos išeiti iš nakties į šviesą, aiškumą („Iš tamsos kelių aš nežinau“, – eil. „Bet kai vėtroj savo skaudų skundą“). Eilėraštyje „Mano dienos nebūtin pasvirę“ galima įžvelgti Putino kūrinio „Diena jau baigiasi“ aidą. Abiejų eilėraščių vaizdo centru tampa gęstančios dienos ir artėjančios nakties riba, auksinio rudens ir artėjančios žiemos riba. Panaši išgyvenimo kryptis: graži rudens diena, spalvingi krintantys lapai lydi subjektą, keliaujantį pro juos į naktį, žiemą, nebūtį. B. Krivickas, užaugintas Putino poezijos, peržengia Putino poetinio pasaulio ribas – panaikina svyravimą, neapsisprendimą. Jo lyrikoje nėra „tarp“, nėra kompromiso, o yra tik „arba – arba“, aiškus pasirinkimas. Mirties akivaizdoje vyksta didysis gyvenimo įprasminimas, tad ne klausinėjama apie būties mįsles (kaip, pvz., V. Mačernio sonetuose), o klausama – kaip išverti?

Kartos poetinę pasaulėjautą nusako egzistencinės žmogaus vienatvės akcentas: žmogus visada yra vienas – vienas gyvenimo kely, vienas prieš nebūtį tamsą. Broniaus Krivicko poezijos žmogaus būtis apibota ir socialiai nelemtos vienišystės: pasaulis suskilęs, kupinas kraujo, nebėra namų, artimųjų, mylimųjų, draugų. Kalbantysis jaučiasi visiškai vienas su pasirinktu kovai ir mirčiai gyvenimu. Nebūtis šešėlis užtamsina kelius, siela maitinama vien nelaimėmis. Kaip išsiveržti iš šių apibrėžčių ne būtis, o dvasios atžvilgiu? Kur rasti atramą? Ar yra kas nors, kas myli, veda už rankos, apšviečia mintis? B. Krivickas turi atsakymą – Dievas. Jis ne gelbsti, bet leidžia skleisti būčiai. B. Krivicko poezijoje atpažįstame itin asmenišką sąsają su Dievu – be ketvirtojo dešimtmečio poezijai įprastų Rūpintojėlio vaizdinių, lietuviško peizažo klišių, ritualizuoto santykio. B. Krivicko Dievas

neatpalaiduoja žmogaus nuo išbandymų, kurie yra nepakeliamai sunkūs. Iš maišto temsta siela, joje veši priekaištai, noras permaldauti likimą. Atrodytų, veriasi naujas santykis su Dievu, peržengiantis tradicinės katalikybės rėmus. Bet įsiskaitę į B. Krivicko eiles matome be galo skaidrią minties kelionę. Mintis nuaudžia supratimo raštą: tai dėl to, kad praradai ryšį su didžiuoju Rex, kad pažeidei Dievo įstatymus, tai dėl to esi vienas ir menkas prieš nebūtį tartum lašas, krist gelmėn pakibęs. Praradęs ryšį su Dievu žmogus patiria didžiausią vienvė. Tasai „atskilimas“ nuo Dievo neleidžia pažinti nei Jo, nei savo būties:

*Savo buitį neši kaip nelaimę,
Kęsdams šiurpą, sopulį ir baimę,
Ir sakysi: Jis yra žiaurus.
„Kai netekęs jau su Juo vienybės“*

Ši sielos žaizda, atskirtumo jausmas nyksta tada, kai atrandama tiesa: ne reikalauti iš Dievo pakeisti gyvenimą, o gyventi su Dievu širdyje ir skirtą likimą priimti. „Protu išdidžiu“ Dievas nepažįstamas („Nors kaip paukštis aplink Jį tu ratą / Skriesi savo protu išdidžiu [...] / Bus tau Jis toks tolimas begalo“ – P. 314). Situacijoje, – kai nuolatos artėjama prie Dievo ir niekaip nepriartėjama, kai negalima iki galo nei Jo, nei savęs pažinti, – atpažįstama tapatybė su R. M. Rilke'ės (R. M. Rilkės) eilutėmis: „Ir skrieju į Dievą, tą kuorą aukštą, / virš tūkstantmečių visų. / Ir nežinau, kas – audra ar paukštis, / ar giesmė esu“⁷. Bet nuo jų ir nutolstama. Savivoka veda prie minties: „kai po maišto pereisi atgailos ugnį, ims širdy džiugiom versmėm tau trykšti / Jo malonė, meilė ir malda“ (P. 314). Sielos šviesa, spindulių tvanas, Malonė – B. Krivicko žmogaus ir Dievo ryšį nusakantys ženklai. Poeto lyrikoje veriasi aiškus ir grynas krikščioniškas gyvenimas. Poetiniu tekstu formuluojamos pagrindinės religinės tiesos (Dievo nepažinumas, Jo malonė). Kol šį ryšį su Dievu žmogus jaučia, jis yra šviesoje ir savo gyvenimą mato esant prasmingą:

*Užplūs mane Tavo šviesos malonė
Ir, tartum žiedas spindulių tvane,
Žėrėsiu žemės žydinčiuose kloniuos,
Kol nebūtis nukaus mane.
„Žiaurusis Dievas“*

Žmogaus ir Dievo santykis – žiedas spindulių tvane. Nors žmogus renkasi gyvenimo kelią savarankiškai, būdamas vienas pats atsakingas už savo pasirinkimą, bet virš šito pasirinkimo turi šviesti Dievo šviesa. Skaudžiame pasirinkime, kančioje, aukoje, meilėje, padėkoje B. Krivicko poezijos subjektas nuolat ieško Dievo matmens. Norima jausti Dievo laiminančią ranką. Dievas su manimi mano vienatvėje, Dievas su manimi mano kančioje. B. Krivicko poezijoje karys eina kovon su Dievu širdyje. *Gott mit uns* situacija?

Būties kančia kiekvieno žmogaus yra vis kitokio turinio, vis kita lemtis yra nulėmusi jo gyvenimą. B. Krivicko žmogaus likimas – dalyvauti Dievo ir šėtono grumtynėse. Sąmoningai paskirtas kovai ir mirčiai gyvenimas suprantamas kaip auka. Partizano mirtis prilyginama aukojamam kraujui dėl naujo teisingo pasaulio. Dievas laimina partizano kelius, o šis jaučia ryšį su Dievu ir vykdo Jo valią.

Tačiau iškankinta širdis trokšta ir išsprendimo. Į Dievą kreipiamasi su galutiniu prašymu – pasverti auką, išspręsti likimą. B. Krivicko lyrikoje jaučiame ne tik skundą, pasiguodimą ar užtarimo ieškojimą, bet ir šviesią mintį ir suvoktą užduotį augti ir bręsti sielai. Dievo matmuo atveria erdvę žmogiškumui brandinti. Balansavimas prie gyvenimo ir mirties ribos užstingdo sielą, žudo ją, bet, kita vertus, ši riba leidžia pajusti, kaip bunda žmogiškoji didybė („Mano sieloje nauja jėga / Pro liūdnumą rudensio prabunda“. – P. 308). Šią jėgą savyje pajusti jaunąją kartą provokavo Balys Sruoga, vokiečių

⁷ Rilke R. M. *Poezija. Die Gedichte*. – V.: RSL, 1996. – P. 27.

okupacijos metais Jurgio Baltrušaičio *Ašarų vainiko* palydimajame straipsnyje rašęs Nietzsche'ės minčių parafrazės: „Ramioje buityje, rūtelių darželyje visi esame gudrūs, bet kas moka [...] gyventi pavojuje? [...] Pavojaus metas gimdo heroizmą, gimdo žygius [...]. Pavojaus metas moko drįsti ir laimėti“⁸. Pajusti vienatvėje bundančias jėgas, neviltyje semtis stiprybės, garbingai nueiti savo kelią, be baimės priimti likimą – toks B. Krivicko lyrikos imperatyvas. Aukštieji akimirksniai ir yra tie, kuriuose žmogus laimi save.

Poezija ir gyvenimu B. Krivickas atsako į J. Girniaus suformuluotą problemą: „Žmogus turi likti ištikimas pats sau, jei ir visa vertinga žlunga [...]. Ne pasisekimas, o pačiam sau ištikimybė [išskirta cit. – R. T.], net savo sudužimui ribinėse situacijose“⁹. Neviltyje B. Krivicko lyrikos žmogus jaučia stiprėjant skausmą ir valią. Jam rūpi, anot J. Girniaus, ne kaip „kovos, kančios bei mirties išvengti, bet kaip jas sutikti ir jose išsaugoti mūsų žmogišką didybę, tegu ir baigtinę“¹⁰; garbingai susitaikyti su mintimi, jog būsi įveiktas, išdidžiai grimzti nebūties jūron, bet ištvirti iki galo.

*Nes žinai: jei kas įtempęs valią,
Nesvyruodams pereis šitą kelią,
Mūši tas net žūdamas laimės.
„Kai kovoj kelies tu į ataką“*

B. Krivicko lyrikoje matome asmenybę, nuolat tampančią, save formuojančią, ieškančią išminties, ištvėrmės. Imperatyvas „ištvėrk“, „išbūk“ yra nuolatinis savęs drąsinimas. Savo sielos skaidrinimas turi būti kasdienis žingsnis, nes, anot J. Girniaus, „patirtiniame gyvenime niekas aukštesnio negali būti pastoviai iškovota, o viskas tenka saugoti kasdieninėje kovoje“¹¹. B. Krivicko lyrikos asmenybei gyventi reiškia kurti save, tapti žmogumi, skleisti „lig dievų leistosios pilnaties“. Jo lyrikoje matome pilnutinio žmogaus ilgesį, norą užbaigti, baigti save kurti kaip Dievo kūrinį (taip tęsiama J. Baltrušaičio poetinės pasaulėjautos dvasia). Šis savęs užbaigimas siejamas su savo pareigos atlikimu.

*Ir vieną kartą ten nupulsim tykiai,
Ir siela neraudos savos skirties,
Nes būsim savo pareigą atlikę
Ir sau pasiekę ribą pilnaties.
„Nauja pilis“*

Žmogus išbandomas ne tik kova, bet ir meile. Sielos gryninimo trajektorija, tapimo pastangos ryškiausiai matyti meilės sonetuose. Juose atsiskleidžia santykis ir su Dievu, ir su mylimąja. Šis asmenybės tapsmas, savęs ugdymas – gal savičiausia B. Krivicko poezijos ypatybė. Prieš meilę baugu savęs – kieto, tamsaus. Norima tapti gynu, švairiu, nesudrumsti kito žmogaus sielos. Atpirkimas gali vykti ne tik krauju, bet ir ašaromis. Kančios ašaros sustingusią širdį prikelia gyvenimui, apvalo sielą („Tik per kančią tamsama baigs balti / Ir ledynai tirpt šaltoj širdy“. – P. 311). Vyriškas rūstumas ir santūrumas ieško antrosios savo sielos pusės – šviesos jautrumo. Meilės apsireiškimas, panašiai kaip ir Dievo malonė, nušviečia vienišam kariui kelius, yra žmogiškojo tapimo erdvė. Kurti meilę, ieškoti dermės su pasauliu yra gražiausia vizija. Juolab kad pasaulio harmoniją atstatyti imamasi nuo savęs paties.

*Mes nežinom, ar teks baigt šią dieną,
Nes gyvenam kruvinoj grėsmėj,
O norėtys meilėj ir dermėj...*

⁸ Sruoga B. Baltrušaičio vainikas // Baltrušaitis J. *Ašarų vainikas*. – K.: Valstybinė leidykla, 1942. – P. 93–94.

⁹ Girnius J. Egzistencialinė filosofija... – P. 658.

¹⁰ Girnius J. Dabarties nuotaika ir ateities mintis // *Į laisvę*. – 1942. – Gruodžio 14. – P. 5.

¹¹ Girnius J. Egzistencialinė filosofija... – P. 658.

„Mes nežinom, ar teks...”

Absurdo situaciją tuo metu fiksuoja ir Vakarų Europos literatūra (Albert Camus (Alberas Kamiu)), ir lietuvių emigrantų tekstai (Antanas Škėma, Kostas Ostrauskas, Algimantas Mackus). A. Škėmos prozoje „ieškančiojo“ situacija desperatiška, skaldanti asmenybę. Absurdas, pasiekęs giliuosius asmenybės sluoksnius, ją ir sunaikina. B. Krivicko poezijoje absurdą bandoma nugalėti valingos asmenybės pastangomis. Kuriama aiški dvasios gyvenimo programa. Jo poezija – kario poezija, priėmusi egzistencializmo postulatus, pergalingai žengusių armijų šūkius ne kam kitam, o savo asmenybei ugdyti, iškėlusį juos iki gryniausios humanistinės programos. Šiuo atveju matome itin žmogišką literatūrą, akivaizdų žmogaus dvasios matmenį. Matome aiškiai įvardytas „viršūnes ir gelmes“, dvasios šviesą ir dvasios tamsą. Lietuvių literatūroje tokią šviesią asmenybę, grėsmės akivaizdoje auginančią save, sunku būtų rasti.

Idėjiniai kontekstai, labai ryškūs ir stiprūs B. Krivicko lyrikoje, kelia klausimą ir apie literatūrinius kontekstus. Asmenybės savivokai svarbi Putino ir Charles'o Baudelaire'o (Šarlio Bodlero) eilių dvasia. Tai – du priešingi poliai. Jie įtempia eilėraščio „Nauja pilis“ mintį: nuo pūvančio vandens ir jame vešinių pykčio gėlių iki tolumoje matomų uolų, ant kurių ruošiamasi statyti pilį, veda tolumas ir sunkus kelias. Į literatūrines aliuzijas įrašoma savo gyvenimo programa. Maironio ir neoromantikų Lietuva dabar regima iš kitos poetinės perspektyvos: poetiniu kalbėjimu derinami Senojo Testamento epizodai, romantizmo estetika ir viduramžių epochos žanrai. Piktas skaudus žodis nuo seno yra ir literatūrinis žodis. Iš Senojo Testamento semiamasi stiprybės ir tiesos. Išrinktosios tautos kelias apmąstomas kaip pavyzdys savo tautai. Ir sau. Samsono ir Dovydo siužetai yra savęs identifikacijos bandymai. Iš Senojo Testamento kilusi ir pagrindinė katastrofą nusakanti metafora – tvanas, lava. Orientuojamasi į Jono Aisčio išpopuliarintą legendų, baladžių, antikos tragedijų poetinį pasaulį.

„Žeistoji siela“ modeliuojama pagal romantizmo estetiką. Iš romantikų perimamas ir šūkis „Prieš tironus!“, romantiškai apibrėžiama ir herojiškoji asmens laikysena. Romantikų lektūra siūlo meninius vaizdus: įspūdinga ir didinga gamta (melancholiški ežerai, galingi ąžuolai), gamtoje klajojančio vienišo žmogaus siluetas. Žmogus yra stiprios, išdidžios gamtos dalis. Kalnų vaizdą, kaip ir didžio žmogaus idėją, poetas perima iš Nietzsche'ės. 1945 m. rašytojo esė „Mes esame kalnai“ matome suformuluotą tvirtumo programą: „Mes esame tvirtieji kalnai. Mus plėšia pačios didžiausios žemės vėtros. Mūsų krūtinės stovi nuogos prieš jas, ir nėra pasaulyje daiktų, kurie pasiektų mus nuo jų uždengti“ (P. 65). Eilėraštyje „Laukinių rožių šlamesys“ situacija paraboliska. Lyrisis „aš“ kopija į kalną, padabina savo galvą laukinių rožių vainiku. Eina karališku žingsniu, auksiniu apdaru. Karalius, karys, dievas? O atsigręžia atgal ir pamato, kaip nuo rožių spyglių nutekėjęs kraujas žydi sniege kaip gėlės. Vainikavimas yra kančią pakeliančiojo teisė. Karališkumas, dieviškumas neįmanomas be kančios.

Rūsti kraujo poezija primena ir viduramžių tekstus. Klaidus miškas asocijuojasi su Dante'ės (Dantės) mišku, o žmogaus situacija – su pragaru; siužetai kalba apie gamtos mirtį, vaizduojamos medžioklės scenos. Nuolat brėžiama išdidį medžiojamos gyvybės laikysena, gyvybės laisvė BŪTI ir prievartinė jos mirtis:

Priešmirtinis riksmas girių vilko,

[...]

Ir man rodės, tai suklikęs Panas,

Ant sniegų parpuolęs, mirė.

„Vilko riksmas“

Lyrisis „aš“ yra toks pat girių gyventojas, kaip ir vilkas, išdidusis elnias, paukštis ar girių dievas Panas ir... medžiotojas („gyvatė laukia grobio, aš medžioju elnią...“). Daugiaprasmiuose paveiksluose susipina laisvės, vienišumo, neišvengiamos kovos semantika. Pokario situacija asocijuojama su barbarų antplūdžiu, su senovės hunų istorija. Orientacija į viduramžių literatūros temas rodo ir pagrindinį šios epochos žanrą – herojinį epą. Kovos žiaurumai, kovos scenos grindžiamos epo

siužetais:

*Šaukdamas tave kovon mirtinèn,
Melsvame žerėjime žaibų
Geležiniais pirštais įkimbu
Tau mirtim alsuojančion krūtinèn.
„O audra, kuri užpuolus girią“*

Nuolat matome dvikovon stojusias figūras – šaulys ir paukštis, Dovydas ir Galijotas, kovą su didesne mirtį nešančia jėga. Kalbantysis užsimena apie šį laiką kaip apie karžygišką, mito matmenis turintį laiką. Herojinio epo atmintis stiprina asmenybę, suteikia apsisprendimui didžiųjų atramų. Lyrinis „aš“ yra epo herojaus situacijoje: jis naikina chaosą ir kuria tvarką padedamas dievų. Didvyrio dvasia – pagrindinis asmenybės orientyras (Pilėnų legenda, „Nibelungų giesmės“ rūstusis patosas). Antanas Maceina, tarsi formuluodamas jaunajai kartai užduotį, 1940 m. rašė: „Tik asmuo suvokia savo mirties motyvus, ir šie motyvai jį pakelia iki herojaus laipsnio. [...]. Jeigu objektas, dėl kurio mirštama, yra pergyvenamas kaip asmenybės moralinė vertybė, kaip integralinė savo išvidinio gyvenimo dalis, tuomet mirtis bus herojiška“¹². Į herojinę laikyseną kreipia ir Juozo Girniaus programiniai pasisakymai („Kiekviena tauta gyva tik savo narių nuolatiniu jai pasiaukojimu. Vadinamoji tautos valia kraujo bendruomenę paverčia sąmoninga tauta“¹³).

B. Krivicko poezijoje matome XX a. egzistencinių idėjų ir heroizmo programų asmenybišką realizaciją. Šios idėjos ir programos sutelkia literatūrines aliuzijas, poezijos pasaulį daro vientisą.

Šiuo požiūriu B. Krivickas yra centrinis 1939-ųjų metų jaunosios generacijos asmuo. Visos kartos poezijoje rastume į egzistencinius klausimus sutelktą minties tėkmę, karališkumo siekį, vizijų poetiką, iš W. Shakespeare'o (V. Šekspyro) ir R. M. Rilke'ės perimtą soneto formą, metų ciklo kompozicijas, gyvenimo išbandymų trykštančią dvasią. V. Mačernis prieš B. Krivicką atrodo vaikas: jis dar tik nori, prašo leisti patirti gyvenimą („neatimki, Dieve, iš manęs klydimo teisės...“ ir t. t.), tik eina į jį. B. Krivicko poezijoje atsiveria subrendęs žmogus. Jo poezija rodytų žemininkų kartos formavimosi kelią.

Naujasis židynis-Aidai. – 1995. – Nr. 3. – P. 217–224. Antr. „Kad be galo jaustum globą švelnią...“

Rita Tūtlytė, *Išliekanti lyrika*, Vilnius: Gimtasis žodis, 2006, p. 125–134.

¹² Maceina A. Masinio žmogaus kova ir mirtis // *Studentų dienos*. – 1940. – Nr. 1. – P. 4.

¹³ Girnius J. Idealizmas – gyvybės versmė // *Į laisvę*. – 1941. – Rugpj. 16. – P. 4.